

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
різниці в антропології, історії, релігії, способі життя індивідів та соціальних груп, що складають загальний соціальний простір.

В ситуації, що склалася, філософія може виправдати своє існування лише у тому випадку, якщо буде спроможна запропонувати концептуальне рішення, теоретично та практично співрозмірне цьому плюральному середовищу, а головним завданням філософії права є вироблення теорії, що дозволяє вільно поєднати в одній концептуальній площині перспективи солідарності і справедливості. Є усі підстави говорити щодо існування в теперішній час трьох філософсько-теоретичних моделей, в яких пропонуються різні за змістом і формою рішення проблеми солідарності та справедливості в умовах радикального ціннісного плюралізму. Мова йде про постмодерністську парадигму у найширшому розумінні цього слова, про «етику дискурсу», що виступає з протилежними постмодернізму цлями, та концепцію мультикультуралізму.

Бібліографічні посилання

1. **Соловьев В. С.** Оправдание добра // В. С. Соловьев. Сочинения: В 2 т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 1. – С. 283–620.
2. **Аристотель.** Никомахова этика / Аристотель // Сочинения: В 4 т. – М. : 1983. – Т. 4. – С. 219–310;
3. **Дюркгейм Э.** О разделении общественного труда // Э. Дюркгейм. – М. : 1992. – С. 24–287.
4. **Франк С. Л.** Духовные основы общества / С. Л. Франк // Русское зарубежье. – Л., 1991.
5. **Франк С. Л.** Непостижимое. Онтологическое введение в философию религии / С. Л. Франк // Сочинения. – М., 1990.
6. **Левицкий С. А.** Основы органического мировоззрения // С. А. Левицкий. – Франкфурт-на-Майне : Посев, 1946.
7. **Дробницкий О. Г.** Структура морального сознания / О. Г. Дробницкий // Вопр. философии. – 1972. – № 6. – С. 54–75.
8. **Гегель Г. В. Ф.** Философия права // Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1990.
9. **Марков В. В.** Философская антропология: очерки истории и теории // Б. В. Марков. – СПб. : Лань, 1997.
10. **Гоббс Т.** Левиафан // Т. Гоббс. Сочинения : В 2 т. – М., 1964. – Т. 2.

Надійшла до редколегії 21.02.2012

УДК 144+37.0+370.144

С. В. Кушнікова

*Дніпровський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

КОНЦЕПЦІЯ ГУМАНІЗМУ

© Кушнікова С. В., 2012

Розглянуто зміст концепції гуманізму як методологічного принципу освітньої діяльності. Саме освіта має бути інститутом збереження та розвитку гуманістичних цінностей різних культур в умовах глобалізації. І тому необхідне постійне вдосконалення людини, її творчих здібностей.

Ключові слова: гуманізм, концепції гуманізму, освіта, гуманістичні цінності, глобалізація.

Рассмотрено содержание концепций гуманизма как методологического принципа образовательной деятельности. Именно образование должно быть институтом сохранения и развития гуманистических ценностей разных культур в условиях глобализации. И поэтому необходимо постоянное усовершенствование человека, его творческих способностей.

Ключевые слова: гуманизм, концепции гуманизма, образование, гуманистические ценности, глобализация.

The content of the concepts of humanism as a methodological principle of educational activities was considered. Education should be the preservation and development institute of humanistic values of different cultures in a globalizing world. And so you need constant improvement of the man, his creative abilities.

Keywords: humanism, the concept of humanism, formation, humanistic values, globalization.

Визначаючи основну змістовну характеристику нової філософсько-освітньої парадигми ХХІ століття, практично всі дослідники фокусують увагу на її гуманістичній спрямованості. Гуманізація освіти, навчання, виховання, школи міжособистісних стосунків учасників освітніх процесів, управління освітою тощо – це далеко не повний перелік різноманітних аспектів реального глобального процесу, який на наших очах змінює обличчя освіти. Немає ніяких підстав сумніватися в реальності гуманізації освіти і правомірності вживання цього терміна як характеристики основної тенденції розвитку сучасних освітніх систем. Однак, на нашу думку, дана характеристика не є ні вичерпною, ні специфічною. Справа в тому, що гуманізація освіти – і як процес, і як конкретика навчання та виховання – існувала фактично завжди з часу появи людського суспільства. Навіть побіжного погляду на історію розвитку освіти, починаючи від найдавніших часів, досить, щоб на кожному етапі цієї історії знайти і ознаки цього процесу, і ті позитивні зміни в суспільстві, до яких він призводив. Деякі історичні епохи - античність, Відродження чи Просвітництво – взагалі в цілому визначаються як часи утвердження гуманістичних освітніх ідей. Фактичним дослідженням є людина в єдності її соціоприродних зв'язків. Повноцінне вивчення сутності сучасного гуманізму є неможливим без розкриття реального становища живої культури та освіти, бо нерідко воно значно відрізняється від теоретичних викладок. У ході реалізації своїх життєвих потреб,

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури зумовлених біологічним та соціальним середовищем, люди змінюють умови свого існування та самих себе. Інтегрованим показником ступеня розвитку суспільства є рівень гуманізації, тобто становище особистості: рівень її економічної, політичної, соціальної та духовної свободи. Однією з найважливіших проблем гуманізації як процесу є гуманізація життя людини. Вона включає в себе усвідомлення людства як цілісності та формування на цих засадах гуманістичного світогляду з його подальшою реалізацією в людському житті.

Мета статті – розкрити зміст концепції гуманізму як методологічного принципу освітньої діяльності. Філософські концепції гуманізму і їх роль в освіті досліджували такі вчені, як: В. П. Андрущенко, Г. П. Васянович, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. С. Лутай, Н. Г. Ничкало, М. І. Романенко, П. Ю. Саух.

Освіта має розглядатись як категорія людського буття та провідний засіб реалізації та становлення людини в контексті культурно-історичного розвитку. Система освіти історично виникає як інститут збереження та розвитку гуманістичних цінностей культури. Освіта відображає логіку культурно-історичного процесу, фіксує матеріальні, ідейні, релігійні, моральні цінності. Змістове наповнення освіти залежить від специфіки тлумачення таких понять, як свобода, творчість тощо [2].

Серед західних вчених є чимало захисників справжнього гуманізму. Вони по-різному обґрунтовують сучасне соціальне призначення гуманізму. Так, гуманіст Е. Фромм, відзначаючи масові прояви бездуховності, підкреслював, що «...або західний світ зможе відродити гуманізм, центральною проблемою якого є найбільш повний розвиток не виробництва, а людяності, або захід очікує загибель, яка спіткала багато великих цивілізацій» [10].

У марксистській філософії є подібні твердження. Так, у ній стверджується, що під час переходу від капіталізму до соціалізму свобода кожного перетвориться на умову свободи для всіх. Завдяки соціалістичним перетворенням у суспільстві панівні економічні умови перейдуть під контроль людей, які вперше будуть господарями. Названі філософські позиції близькі у баченні проблеми свободи, коли розвиток окремої особистості є мірилом суспільного розвитку. В той же час сучасні соціальні проблеми пов'язують із недостатністю розвитку загальнозначимих ідеалів. Але в той же час філософія Е. Фромма має точки зближення також з релігійним гуманізмом. Філософ виходив з того, що релігія є потужним засобом задоволення психологічних потреб людської природи. Тому передбачається ствердження нової гуманістичної релігії, яка змогла б найкраще задовольнити людські духовні потреби. Свіський гуманізм, як самостійна течія, є характерним для американської філософії ХХ століття. Його класиками є Ч. Поттер та К. Ріса. Філософи часто позначають гуманізм як світську релігію. Вони це обґрунтовують тим, що традиції релігії вже не можуть повноцінно виконувати світоглядну та регулятивну функції. Відомим є так званий «гуманістичний маніфест», де

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
автори-атеїсти закликають до спільних дій заради досягнення соціального добробуту. Маніфест нагадує програму реконструкції суспільства.

Дж. Хакслі, виділяючи три етапи еволюції: космічну, біологічну та психологічну, пропонує своє обґрунтування суспільних проблем. На його думку, саме третій етап (психологічний) відповідає етапу людської еволюції, коли стане можливим перехід до нового типу гуманістичного мислення. Філософ підкреслює, що цивілізація переходить до нового періоду радикальних змін, які потребують нового гуманістичного мислення. Дж. Хакслі вірить у наукові можливості та прогрес. Він пише про необхідність творення нової ідеології, яка виконуватиме функції традиційних релігій. Її покликанням має бути створення нової «Біблії» для сучасного світу. Пропозиційний підхід Дж. Хакслі, стверджував, що сучасні світові проблеми виглядають позапартійними. Вони торкаються онтологічних проблем людського існування. Вчений пропонує перейти до шляху стійкого розвитку, коли будуть краще розкриті потенційні можливості особистості. Ці зміни А. Печчеї пов'язує з перспективами вирішення глобальних проблем. «Єдине, на що можна сподіватись у нинішній ситуації, то це змусити людей глибше усвідомити сенс наших теперішніх труднощів, дивитись далі інтересів сьогодення та зазирнути в майбутнє, вселити в них почуття турботи про майбутнє та готовність забезпечити продовження існування людського роду». Мінізм згаданих мислителів сприймається досить неоднозначно. Дехто бачить у ньому лобювання відомої концепції «золотого мільярда», яка передбачає формування так званого «обраного народу». Оскільки Земля – це джерело корисних ресурсів, які, передусім, споживатимуть щасливі мешканці розвинених країн «золотого мільярда». Поступово створюватиметься так звана інтернаціональна раса, яка матиме інші права, інші обов'язки, іншу мораль. Філософським обґрунтуванням цієї концепції служить крайній індивідуалізм, який передбачає відмову від загальнолюдської солідарності, братерства та колективного спасіння. Світські гуманістичні концепції підкреслюють, що в сучасному цивілізаційному розвитку є прояви кризових явищ, коли сподівання на краще майбутнє покладаються тільки на об'єднання всіх людей Землі на основі «нового гуманізму». Світські концепції окреслюють деякі контури нового гуманізму. Серед них інтелектуальна орієнтація особистості, коли пріоритет цінності людини як такої підноситься над іншими матеріальними та духовними цінностями.

Новий гуманізм обґрунтовує значення таких якостей особистості, як раціональність, критичність та скептицизм. Окрім того, відчувається впевненість у необмежених можливостях самовдосконалення особистості, її креативності, підкреслюється заперечення старих традицій та цінностей, що втратили актуальність у контексті сучасної світової глобалізації.

Натуралістичні концепції обґрунтовують ідею про те, що єдиним засобом для розуміння людини є ретельне вивчення оточуючого середовища, яке сьогодні, на жаль, переживає деструктивні зміни [3, с. 63]. А. Д. Урсул писав про те, що «соціальний розвиток, який до недавнього часу нагадував переможний тріумфальний парад прогресу, зараз проявив усі ознаки ресурсу глобальних проблем» [8]. А. Д. Урсул вважав, що необхідно змінити діалектику взаємовідносин між людиною та природою, що глобальна гуманізація суспільних відносин також необхідна. Натуралістичні концепції гуманізму знайшли своє обґрунтування в роботах К. Ламонта та Д. Сімпсона. Їхні філософські погляди є близькими в тому, що сучасне соціокультурне становище планети потребує відмови від антропоцентризму у стосунках людини і природи. Філософським підґрунтям тут виступає усвідомлення цілісності світу, єдності та взаємозалежності всього існуючого. Релігійний гуманізм представлений філософами, зокрема С. Л. Франк та Тейяром де Шарденом. Так, С. Л. Франком у своїй філософській системі підняв питання: «Як природний непросвітлений початок може бути носієм вищих надсвітських цінностей?» [9]. Від світського гуманізму релігійні догмати стверджують, що саме через християнський світогляд особистість може досягти цілісності та цінності. Сучасний релігійний гуманізм визнається своїми уявленнями про внутрішній духовний світ людини. З позицій сучасного релігійного гуманізму підхід до людини як надприродної сутності пов'язується з визнанням провідної ролі надособистісного абсолюту (Бога) як моральної основи Всесвіту. Окрім того, в релігійному гуманізмі пріоритетним є не індивідуальні, а колективні цінності та інтереси. В тих концепціях, що спираються на релігійні та ідеалістичні види світогляду, і де духовність, звичайно, розглядається як первинна основа не тільки людини, а й усіх явищ буття, найважливішою метою освіти було саме виховання духовності [4, с. 183].

Моральні цінності освіти стосуються проблеми спілкування, етики та естетики поведінки, системи вищих духовних цінностей – «системи» вірувань даного суспільства. Наука в системі освіти виступає як цінність. Для сучасної епохи глобалізації характерним є мультикультурний характер освіти. Це динамічна система рівновеликих культурних взаємовпливів. Вітчизняну освіту неможливо розглядати відірвано від загальносвітових процесів та тенденцій, хоча в Україні вони стикаються з досить суттєвими місцевими особливостями, однією з найсерйознішою з яких є соціальна конфліктологізація. Сучасна конфліктологізація, поза очевидним плюралізмом течій та напрямків, наголошує на тому, що найжахливішою із катастроф, що загрожують людству, – є «антропологічна катастрофа», тобто занепад людини та людяності. В. О. Сухомлинський вважав основним у людині – людяність. До цього морального стрижня має прив'язуватись все, що набувається дітьми в житті. Усі виховні впливи на дитину повинні ніби переломлюватись крізь призму моральності. Без моральної

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія чистоти, на думку Василя Олександровича, втрачає смисл усе – освіта, духовне багатство, трудова майстерність, фізична досконалість. Отже, найпершим і найголовнішим у духовному формуванні особистості є засвоєння учнями загальнолюдських норм моралі. Він радив змалку виховувати у дітей чесність, правдивість, доброту і чуйність, любов та повагу до старших. «Добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу» [7, с. 60]. Мета освіти XXI століття – це подолання кризи культури, духовності, гуманізму в найширшому розумінні.

Сучасному світові загрожують тероризм, глобальні війни, страшні хвороби, інноваційні, але ризиковані технології, екологічний колапс. У швидко змінюваному сучасному світі дедалі зростає конфлікт поколінь, який не можна зводити тільки до матеріальних проблем чи конфлікту звичок та смаків. Найсуттєвішим є світоглядний конфлікт, де фігурують різні уявлення про соціальні ролі та покликання людини. Особливо гостро цей конфлікт відчуваємо ми, бо, маючи досить складну та неоднозначну історичну спадщину, залишились з крахом колишніх ілюзій. Жертвами опинились тут не тільки представники старшого покоління, які зрозуміли, що всі зусилля заради кращого майбутнього виявились марними, але також молодь, якій досить важко у щось повірити. Та не тільки в нас, але й у більш розвинених країнах світу гостро постала проблема відчуження людини ~~до власності~~ традиційної освіти можна зарахувати потребу в ідолах, яких насправді освічена людина не потребує. Неосвічені найбільшою мірою страждають від ідолів психології натовпу. Не меншої шкоди суспільство зазнає від напівосвічених людей з прагматичним нігілізмом, які відвертаються від усього, що їм начебто «непотрібно», задовольняючись поверховими знаннями та нав'язуючи іншим свої уявлення. Парадокс виявляється у тому, що на перший погляд будь-яка освіта проголошує свою приналежність ідеалам гуманізму. Однак абстрактний, декларативний гуманізм може виявитись насправді особливо антигуманним, виражаючись у волонтаристському нав'язуванні тих або інших уявлень про гуманізм. Можна пригадати радянські уявлення про класовий «пролетарський» гуманізм та інтернаціоналізм. Насправді найнебезпечнішими людьми в історії людства були та залишаються не звичайні злочинці, а «борці за ідею», які нав'язують свої уявлення про життя та готові заради ідеї занепасти мільйони людей, боцїмто заради них ця ідея й була створена. Саме такий підхід може періодично підкорювати освіту [3, с. 65]. Гуманізм, як принцип освіти, поділяється прихильниками різних філософських напрямків. Гуманістичні цінності освіти об'єднують представників різних концепцій та шкіл. Головна увага приділяється тут моральній складовій в освіті, яка має чітко окреслити коло гуманістичних соціальних та моральних цінностей, назвати соціальні інститути та обґрунтувати співвідношення індивідуальних і соціальних якостей особистості, які б сприяли утвердженню гуманізму в суспільстві.

Збереження гуманістичних цінностей в освіті допомагає краще зафіксувати необхідні системні зміни в сучасному контексті глобалізації. В роботі Х. Г. Гадамера «Істина та метод» освіта визначається як сфера, в якій відбувається духовне відтворення людини [1]. Збереження гуманістичних цінностей в освіті передбачає, що людина має бути не тільки освіченою, але вміти рішуче виступити проти зла та насилля, утверджувати в суспільстві насправді людські відносини.

Сучасна освіта в контексті глобалізації має зберігати все багатоманіття культурних цінностей. Мультикультурність, заснована на принципах гуманізму, вимагає подолання націоналістичних проявів через утвердження толерантності та поваги до представників різних етнічних груп. Потрібно поступово, але впевнено, формувати потребу в розвитку духовності, креативності та професіоналізму. Існує підхід, який обґрунтовує збереження гуманістичних цінностей освіти через розвиток інтелекту. Особистісно орієнтована освіта спрямована на створення умов для повноцінного розвитку інтелектуального, ціннісного та креативного потенціалу особистості. Освоєння процесу становлення особистості, відбувається вдало лише за умови насправді людських відносин в атмосфері гуманності. На жаль, сучасна ситуація в освіті є досить віддаленою від цієї норми. Збереження гуманістичних цінностей в освіті в контексті глобалізації може вдало протистояти технократизації та відчуженню людини. Гуманістичні цінності як основа світогляду та ідеології визначають теорію та практику розвитку особистості та людства в цілому. Вони утворюють багаторівневий соціокультурний процес, який реалізує глибинну сутність людини та спирається на ментальні характеристики людини і суспільства.

Сучасна освіта передбачає перш за все знання та розуміння глобальної загальнокультурної картини світу. Модель освіти, побудована на насиллі та примушуванні, є антигуманною й аморальною. Не менш руйнівною, ніж егоїзм, є сучасна тенденція тотальної байдужості, інфантильності та зниження устремлень віднайти сенс у житті. Освіта традиційно відображає соціокультурні зміни та найпершою відчуває майбутні тенденції розвитку. Тому освіта може допомогти у виборі життєвого шляху. Освіта за своєю суттю покликана формувати людину гуманістичною. В контексті глобалізації саме гуманізація освіти дозволить формувати особистість, аби вона була зрілою, готовою до життєвих випробувань. Попри всі гуманістичні реформи і нововведення вітчизняна освіта в цілому залишається авторитарною, мало пов'язаною з реальними потребами людини і суспільства, з великим рівнем соціальної диференціації і практично відсутніми механізмами громадської саморегуляції [6, 305]. Збереження гуманістичних цінностей в освіті допомагає краще зафіксувати необхідні системні зміни в сучасному контексті глобалізації. Освіта за своєю суттю покликана формувати людину гуманістичною. Гуманістичні цінності, як основа світогляду та ідеології, визначають теорію та практику розвитку особистості та людства в цілому. Сучасна освіта в контексті

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
глобалізації має зберігати все багатоманіття культурних цінностей. Вони утворюють багаторівневий соціокультурний процес, який реалізує глибинну сутність людини та спирається на ментальні характеристики людини і суспільства. Уявлення, переживання людини, безпосередньо пов'язані з її розумінням сенсу життя, виступають основою світогляду. Прагнення до самостійного знайдення сенсу та вибору цінностей є природною властивістю людини. Освіта має навчити конструктивно використовувати ці сподівання, не забуваючи при цьому про важливість усвідомлення високої відповідальності за власний вибір. Особистість у процесі становлення має навчитись відповідально ставитись до свободи вибору. Тільки за таких умов можна зміцнити власну гідність через повагу гідності іншого.

Бібліографічні посилання

1. Гадамер Х. Г. Истина и метод / Х. Г. Гадамер. – М. : Прогресс, 1988. – 260 с.
2. Долженко О. Н. Очерки по философии образования / О. Н. Долженко. – М. : Промо-Медиа, 1995. – 63 с.
3. Кадієвська І. А. Провідні концепції гуманізму та їх роль в освіті / І. А. Кадієвська // Грані. – 2011. – № 1. – С. 62 – 66.
4. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти: Навчальний посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
5. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М. : Политиздат, 1985. – 194 с.
6. Романенко М. І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ: Вид-во «Промінь», 2001. – 159 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибр. Твори : В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т 2. – 554 с.
8. Урсул А. Д. Перспективы выживания цивилизации: космологический аспект / А. Д. Урсул // Философские науки. – 1989. – № 8. – С. 3–15.
9. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. – М. : Республика, 1992. – с. 511.
10. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : АСТ, 1998. – с. 672.
11. Хаксли Дж. Ключ к будущему – гуманизм / Дж. Хаксли // Диалоги. – 1975. – С. 165.

Надійшла до редколегії 27.02.2012

УДК 165.152

В. В. Мельник

Слов'янський державний педагогічний університет

© Мельник В. В., 2012

2012 Вип 3